

İRAN CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ

Konu

Iran Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Hazırlayan

SDAM

Tashih ve Eklmeler

Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi

Kategori

Rapor

web Sitesi

sdam.org.tr

SDAM, Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi

İstanbul 2017

İran Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Yayın Kurulu

Bu yayının hakları SDAM Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi'ne aittir. Bu yayın SDAM'ın izni olmaksızın yayınlanamaz ve çoğaltılamaz. Ancak kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

İRAN CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ

İran İslâm Cumhuriyeti, 19 Mayıs Cuma günü, 12. dönem cumhurbaşkanlığı seçimlerini gerçekleştirecek. Muhafazakâr ve reformist olarak tanımlanan kesimlerin mücadelesine sahne olacağı söylenen seçimlerde yarışmaya, 1.600'den fazla aday adayından 6'sı hak kazandı. Kendine özgü bir yönetim biçimi olan İran'da yetki ulema sınıfı ile halk tarafından seçilen temsilciler arasında paylaşılmaktadır. Prensip olarak kuvvetler ayrılığı ilkesi bulunmakla birlikte, "Dini Lider", ülkede birçok alanda mutlak yetkiye sahiptir ve yargı yetkisi tümüyle ulemanın elindedir.

Sonucun halkın doğrudan oylarıyla belirlendiği seçimlerde, adaylığın kesinleşmesi Anayasayı Koruyucular Konseyi'nin onayıyla koşullandırılmıştır. Anayasayı Koruyucular Konseyi'nin yapısına bakıldığında, seçimlerde ulema sınıfının etkin olduğunu görmek pekâlâ mümkündür. Bu bakımdan seçimlerde ve İran devlet yönetiminde etkili olan kurumları incelemekte fayda vardır.

Dinî Liderlik (Velâyet-i Fakîh): Ülkede her konuda nihai söz Dinî Lider'e aittir. Uzmanlar Konseyi tarafından, ömür boyu görev yapmak üzere seçilir. İran anayasasına göre, yasama, yürütme, yargı erkleri birbirinden bağımsızdır; görevlerini dinî liderin gözetimi altında yürütürler. Dinî lider; silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır, devletin genel politikalarının uygulanmasını takip eder, genelkurmay başkanı ve üst düzey komutanları atamak ve azletmek yetkilerine sahiptir. Halkın seçtiği kişinin cumhurbaşkanlığını onaylamak yetkisi de dinî lidere aittir. 1979 yılında yapılan İslâmî Devrim'den sonra ülkenin dinî lideri İmam Humeynî olmuştur. Onun 1989'daki vefatından sonra yerini şu anki dinî lider Ali Hamaney almıştır.

Uzmanlar Konseyi (Meclis-i Hubregân) : Dinî lideri seçmek, görev ve yetkilerini tayin etmek, denetlemek ve gerektiğinde görevden almak yetkilerine sahiptir. 86 üyeden oluşan konseyin üyeleri, halk tarafından 8 yıllığına seçilmektedir.

İslâmî Şûra Meclisi (Meclis-i Şûrâ-yi İslâmî) : 290 milletvekilinden oluşan İslâmî Şûra Meclisi, dört yılda bir yapılan seçimlerle belirlenir. Yasa yapma yetkisine sahip olmakla birlikte, çıkardığı yasalar Anayasayı Koruyucular Konseyi tarafından onaylanmadıkça geçerlilik kazanmamaktadır.

Anayasayı Koruyucular Konseyi (Şûrâ-yi Negahbân-i Kânûn-i Esâsi): 6'sı hukukçu, 6'sı fakih olmak üzere 12 üyeden oluşmaktadır. Fakihler dinî lider tarafından atanmaktadır.

Hukukçu üyeler ise, yargı organı başkanının tavsiye ettiği isimler arasından, İslâmî Şûra Meclisi tarafından oylanarak belirlenir. Konseyin aslî görevi meclis tarafından çıkarılan yasaların İslâm'a ve anayasaya uygun olup olmadığını denetlemektir. Konseyin reddettiği yasalar yok hükmündedir. Anayasanın yorumlanmasında yaşanan görüş ayrılıklarında da son söz konseye aittir. Seçimlerin yapılmasını konsey denetler ve seçimlerde yarışacak adaylarla seçim sonuçlarının onaylanmasında da onay mercii Anayasayı Koruyucular Konseyidir.

Düzenin Yararını Teşhis Konseyi (Mecma' Teşhîs-i Maslahat-i Nizâm): 34 üyesinin tamamı dinî lider tarafından atanan Düzenin Yararını Teşhis Konseyinin aslî görevi, yasa yapma sürecinde, Meclis ile Anayasayı Koruyucular Konseyi arasında oluşan ihtilafları çözüme kavuşturmasıdır. Ayrıca dinî lidere, ihtiyaç duyduğu alanlarda danışmanlık yapmak da Düzenin Yararını Teşhis Konseyinin görevleri arasındadır.

Cumhurbaşkanlığı: Cumhurbaşkanı yürütmenin başı olarak 4 yıllık bir süre için, doğrudan halkoyuyla, ilk turda adaylardan herhangi biri %50'nin üzerinde oy alamazsa, en fazla oy alan iki adayın yarıştığı ikinci turda belirlenir. Peş peşe en fazla iki dönem cumhurbaşkanlığı yapılabilir. Cumhurbaşkanı, iki dönem art arda seçildikten sonra tekrar aday olmak isterse, en az bir dönem beklemek zorundadır. Dinî liderin yetkilerine karşı cumhurbaşkanının yetkileri oldukça kısıtlıdır. Silahlı kuvvetler, içişleri bakanlığı, devrim muhafızları ve istihbarat kurumları doğrudan, rejimi/sistemi temsil eden dinî lidere bağlıdır. Devletin genel siyasetini dinî liderlik makamı belirler ve uygulanmasını takip eder. Anayasaya göre cumhurbaşkanlığı, dinî liderlikten sonra ikinci en önemli makamdır. Ancak yürütme ile alakalı sınırlı yetkileri bulunmakla birlikte, dinî liderle söylem düzeyinde bir ihtilaf söz konusu olduğunda rejimin önemli simaları tarafından uyarılmaktadır. Mevcut cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, birinci dönemini tamamlamış, ikinci dönem için aday olmuştur. 1981'den bu yana seçilen bütün cumhurbaşkanları iki dönem cumhurbaşkanlığı yapmışlardır.

2017 Seçimlerinde Yarışacak Aday Profilleri

19 Mayıs Cuma günü yapılacak olan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olmak için 1636 kişi başvurmuştur. Anayasayı Koruyucular Konseyi, İran anayasasınının 115. maddesinde ifade edilen seçilme şartlarını göz önünde bulundurarak sadece 6 kişinin cumhurbaşkanlığına adaylığını onaylamıştır. Söz konusu maddeye göre bir kişinin İran cumhurbaşkanı olabilmesi için; İran asıllı, İran vatandaşı, tedbirli ve idareci, iyi geçmişi, takva sahibi, güvenilir olması

gerekmektedir. Ayrıca İran İslâm Cumhuriyeti'nin temel ilkelerine ve devletin resmi mezhebi İma-miye'ye mensup olması gerekir. Adaylık statüsünü elde eden kişiler; mevcut cumhurbaşkanı Ha-san Ruhani, ülkenin başsavcılarında, İran'daki en güçlü vakfın başkanı ve Hamaney sonrası dinî liderlik için ismi öne çıkan adaylardan Seyyid İbrahim Reisî, Cumhurbaşkanı Ruhani'nin Birinci Yardımcısı İshak Cihangiri, Tahran Belediye Başkanı Muhammed Bakır Galibaf, İslâmi Koalisyon Partisi'nin adayı Mustafa Mir Selim ve eski bakan ve cumhurbaşkanı yardımcılarında Mustafa Haşimi Taba'dır. Eski Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad, Ali Hamaney'in karşı çıkmasına rağmen, tekrar cumhurbaşkanı olabilmek için aday olmuş, ancak adaylığı Anayasayı Koruyucular Konseyi tarafından reddedildiği için seçimlerde yarışma hakkı kazanamamıştır. Aynı şekilde, olası bir veto durumunda "yedek aday" olarak gösterilen Ahmedinejad'ın eski yardımcılarında Hamid Bekai'nin adaylığı da reddedilmiştir.

Seçimlerde muhafazakâr ve reformist olarak ifade edilen iki ana grubun adayları yarışacak-tır. Bu kesimlerin düşünce yapılarına bakıldığında, muhafazakârlar İslâm Devriminin değerleri-ne, velâyet-i fakîh makamına sahip çıkmakta ve siyasi alanda bunusavunmaktadır. Reformistler ise velâyet-i fakîh makamının anayasal bir çizgiye sahip olması gerektiğini, iktidarın meşruiyeti-ni ilahî bir kaynaktan değil, halktan alması gerektiğini düşünmektedir. Muhafazakâr kanadın en önemli temsilcisi Seyyid İbrahim Reisî, reformist kanadın en önemli temsilcisi ise Hasan Ruhanî olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, seçimin bu iki aday arasında geçmesi beklenmektedir.¹

Hasan Ruhanî uzun yıllar milletvekilliği ve Düzenin Yararını Teşhis Konseyinde, Stratejik Araştırmalar Merkezi başkanlığı yapmıştır. P5+1 ülkeleri ile yapılan nükleer görüşmelerde görev almış ve "kapsamlı ortak eylem planı" adı verilen "nükleer antlaşma" onun döneminde imzalanmış-tır. İlmî-reformist ittifakının desteklediği Ruhanî, 2013 yılındaki

¹ Reformist ve muhafazakârlar dışında ülkede yaşayan Sünni Müslümanlar da seçimlere aktif katılım göstermekte-dirler ve sonuçları belirleyici etkiye sahiptirler. İran'ın Belucistan eyaletinde yaşayan Sünni Topluluğun âlimlerinden Mevlevi Abdülmecid, geçmiş tüm cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ehli Sünnetin oylarını alan adayın cumhurbaşkanı olduğunu söylemektedir. 5 milyon oya sahip Sünni Topluluk en son seçimde Hasan Ruhanî'yi desteklemiştir. <https://goo.gl/BEuyGh> Erişim Tarihi: 16/05/2017

seçimlerde, Batı ile iyi ilişkiler geliştirmek, ülkeyi ekonomik darboğazdan kurtarmak ve halka daha fazla özgürlük alanı açmak gibi vaatlerle seçimleri kazanmıştır.² Ancak antlaşma imzalanıp İran'a uygulanan ambargolar kaldırılmasına rağmen, ekonomik anlamda tam bir iyileşme yaşanmamıştır. Bu durum seçimlerde Ruhanî açısından dezavantaj oluşturmaktadır. Hukuk alanında yüksek lisans ve doktorasını İngiltere'de yapan Ruhanî, sıkı bir Humeynî destekçisi olarak devrim sürecinde Şah karşıtı konuşmalar yapmış ve bu yüzden birçok soruşturmaya tabi tutulmuştur.

Ruhanî'nin Birinci yardımcısı olan İshak Cihangirî, Muhammed Hatemî döneminde, Sanaî Bakanı olarak görev yapmıştır. Cihangirî'nin seçim yarışına Ruhanî'ye destek amacıyla girdiği ve seçim arifesinde adaylıktan çekileceği söylenmektedir. Muhammed Hatemî, sosyal medya hesabından Ruhanî'ye destek çağrısı yapmış ve "Ruhanî ile girilen sürecin tamamlanması" vurgusunda bulunmuştur. Aynı şekilde reformist kesimin bir diğer adayı Mustafa Haşimiteba'nın da Ruhanî'yi desteklemesi beklenmektedir. Haşimiteba, Haşimi Rafsancani'nin cumhurbaşkanlığı döneminde, cumhurbaşkanı yardımcısı olarak görev yapmıştır.

Muhafazakârların en güçlü adayı olarak gösterilen Seyyid İbrahim Reisî, Ali Hamaney ve sisteme yakın unsurlar tarafından desteklenmektedir. İbrahim Reisî, devrimin ilk yıllarından itibaren, henüz genç yaşlarında rejim açısından kritik görevler üstlenmiştir. Ali Hamaney'den sonra dinî liderlik için isminin

geçmesi, cumhurbaşkanlığı seçimlerini onun açısından daha önemli kılmaktadır.³ Seçilmesi durumunda dinî lider olabilmek için gerekli olan siyasi tecrübeyi, cumhurbaşkanı olarak kazanacak olan İbrahim Reisî, muhafazakârların en güçlü adayı olarak öne çıkmaktadır.

Daha önce 2005 ve 2013'te iki kez cumhurbaşkanlığı için yarışan eski Devrim Muhafızları Ordusu Hava Kuvvetleri Komutanı ve Polis Teşkilatı Başkanı, mevcut Tahran

² Ruhanî'nin seçim vaatlerinden birisi de 2009 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra yapılan protestolara öncülük eden "Yeşil Hareket" in liderlerini, 2011'den bu yana tutuldukları ev hapsinden kurtarmaktı, ancak bu gerçekleştirilemedi. Ruhanî'nin seçim mitinglerinde ve reformistlerin toplandığı mekânlarda sık sık bu hareketin liderleri Mir Hüseyin Musavi, eşi Zehra Rahneverd ve Mehdi Kerrubi lehine sloganlar atılmaktadır.

³ Dinî liderlik makamına geçme ihtimali -teorik olarak da olsa- olan kişilerden biri de Hasan Ruhanî'dir. Ruhanî dinî lider olma şartlarını haizdir. Ali Hamaney'in de İmam Humeynî öldüğünde cumhurbaşkanlığı görevinde bulunması dikkat çekici bir durumdur.

belediye başkanı Muhammed Bakır Galibaf, “*Devrim cephesi ve değerlerini korumak için*” İbrahim Reisî lehine adaylıktan çekildiğini duyurmuştur. Galibaf, popülist bir siyasetçi olmakla suçlanmaktaydı. Ayrıca ocak ayı içinde, Tahran’da bulunan Plasko binasının yanarak çökmesinden dolayı birçok kişinin enkaz altında kalarak veya yanarak ölmesi de onun adaylığına gölge düşüren olumsuz etkenler olarak öne sürülmekteydi. Buna rağmen ciddiye alınacak bir oy potansiyeli bulunan Galibaf, 2013 seçimlerini Ruhanî’nin ardından ikinci sırada tamamlamıştı. Onun adaylıktan çekilmesi muhafazakârlar arasındaki bölünmeyi azaltmıştır.

Muhafazakârların diğer adayı Mustafa Mir Selim, Düzenin Yararını Teşhis Konseyi üyesidir. Diğer muhafazakâr adaylara nazaran zayıf bir aday olan Mir Selim, İslâmi Koalisyon Partisi’nin adayı olarak yarışacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Alışılmış siyasi partilerin mevcut olmadığı, partiler yerine daha çok baskı/çıkar grupları olarak adlandırılabilir yapıların rol oynadığı İran’da, 2017 cumhurbaşkanlığı seçimleri, muhafazakârlar ve reformistler şeklinde iki grubun mücadelesine sahne olacaktır. Muhafazakârların adayı Seyyid İbrahim Reisî, rejimin de desteklemesiyle güçlü bir aday olarak öne çıkmaktadır. Amerika’da Trump yönetiminin nükleer antlaşmayı hiçe sayan ve İran’ı tehdit eden açıklamaları, İran’daki muhafazakâr kesimi konsolide etmektedir. Bunun doğal sonucu olarak Hasan Ruhanî, Batı’ya çok fazla taviz vermekle suçlanmaktadır. Bu durumun bir yansıması geçtiğimiz hafta, Ruhanî’nin “*Nükleer anlaşmayı bozmak için füzelere slogan yazıp yer altındaki gizli yapıları gösteriyorlar.*” eleştirisine karşılık, İran genelkurmay başkanının “*Bir yetkili...*” diye başlayan cümlesi ile Ruhanî’yi küçümsemesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Ruhanî’nin 2013 yılında verdiği ekonomik vaatleri yerine getirememesi, aksine ülkenin ekonomik açıdan daha geriye gitmesi de İbrahim Reisî tarafından dile getirilmekte ve İbrahim Reisî, seçim vaatlerini ekonomi üzerine bina etmektedir.

Ruhanî seçim vaatlerinde daha çok, özgürlüklerin genişletilmesi, dünyayla barışçıl ilişkiler, istihdam ve kalkınmada süreklilik gibi konuları ön plana çıkarmaktadır. İbrahim Reisî’nin siyasi tecrübesinin olmaması, Ruhanî’nin elini güçlendirmektedir. Ayrıca İbrahim Reisî’nin 1988’de İmam Humeyni’nin talimatıyla kurulan ve binlerce kişinin idamına karar veren komitenin üyesi olması, seçilme durumunu zora sokmaktadır. Buna rağmen İran seçimleri sürprizlere açık bir mahiyete sahip bulunmaktadır.

Seçimlerin kazananı kim olursa olsun İran'ın genel iç ve dış politikalarında kırılma mesabesinde bir değişiklik beklenmemelidir. Zira devlet mekanizmasında, “seçilmişler”den çok, dinî lider tarafından “atanmışlar” etkili olmaktadır. İran'da cumhurbaşkanının renginin, kimi zaman ABD başkanları ile kıyaslanarak, sadece sistemin yeni politika rengine işaret ettiğine dair güçlü bir söylem söz konusudur. Dinî lider Ali Hamaney, seçimlere birkaç hafta kalmışken İran'ın gelecek cumhurbaşkanının Batı ile daha az ilişki kurması gerektiğini söylemiştir. Bu durum İran açısından iç ve özellikle dış politikada süreklilik sağlamakla birlikte, rejim muhaliflerini keskinleştirmektedir. Şimdiye kadar yapılan tüm seçimlerde - Ahmedinejad dönemi hariç- reformcuların kazanması, buna karşın politikalarını hayata geçirememeleri, rejim muhaliflerinin umudunu azaltmakta, öfkelerini ise artırmaktadır.

Devrim Muhafızları, ülke ekonomisinin büyük bir kısmına hükmetmektedir ve siyasi alana etkin bir şekilde müdahil olmaktadır. Hatta Devrim Muhafızlarının seçimlere müdahil olma ihtimali ve seçim sonuçlarında olası şaibe söylentilerinin çatışma ortamına zemin hazırlaması gibi hususlar dillendirilmektedir.

Cumhurbaşkanı adayları, devrim muhafızları tarafından, seçim sürecinde dış politika konularına girmemeleri konusunda uyarılmışlardır. Dinî lider Ali Hamaney, Batı ile daha az ilişki kurulması gerektiğini söylese de bu, söylem düzeyinde kalacaktır. Zira Batı ile ilişkilerde en önemli başlıklardan olan “nükleer antlaşma”ya bağlı kalınacağı vurgusu her iki tarafça da deklare edilmektedir. Bir başka önemli başlık olan Suriye meselesinde de, tarafların yaklaşımaları paralellik arz etmektedir ve hangisi seçilirse seçilsin İran'ın Suriye politikasında ciddi bir değişiklik beklenmesine yol açmamalıdır.